

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNE GÖRE OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ: BİR OLGUBİLİM ÇALIŞMASI

ACCORDING TO SOCIAL STUDIES TEACHERS VALUES EDUCATION AT SCHOOL: A PHENOMENOLOGICAL STUDY

İlker DERE¹

Muhammet YAVUZAY²

Başvuru Tarihi: 19.08.2019 Yayına Kabul Tarihi: 03.07.2020 DOI: 10.21764/maeuefd.607187
(Araştırma Makalesi)

Özet: Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin sosyal bilgiler derslerinde değer eğitimiyle ilgili tecrübelerini ve görüşlerini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu, Antalya ili merkez ilçelerindeki çeşitli ortaokullarda öğretmenlik yapmakta olan 16 sosyal bilgiler öğretmeni (10 erkek, 6 kadın) oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu, iki bölüm ve 9 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Kaydedilen ve ardından yazıya aktarılan veriler, içerik analizine tabii tutulmuştur. Araştırma sonuçları, ilk olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin “değer” kavramının toplumsal, bireysel ve evrensel boyutlarına değinerek açıkladıklarını göstermektedir. İkincisi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine kazandırmak istediği öncelikli değerlerin vatanseverlik, saygı, dürüstlük ve adalet olduğu sonucuna varılmıştır. Üçüncüsü, sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerlerin öğretiminden öncelikle aileleri, sonrasında okul ve toplumu sorumlu tuttıkları tespit edilmiştir. Dördüncüsü, sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde en çok telkin yaklaşımını kullandıkları görülmüştür. Son olarak öğretmenlerin değerler eğitimi sırasında karşılaştığı çeşitli sorunlar belirlenmiştir.

Abstract: The purpose of the research is to analyze the experiences and opinions of teachers regarding values education in social studies courses. The study group of the research consists of 16 social studies teachers (10 males, 6 females) teaching at various secondary schools in the central districts of Antalya. The collection of the data was performed by using the semi-structured interview form prepared by the researchers. The interview form consists of two sections and 9 open-ended questions. The interviews that recorded and transcribed were subjected to content analysis. The results of the study first reveal that social studies teachers explain the concept of "value" by mentioning to its social, individual and universal dimensions. Second, it was concluded that the primary values that social studies teachers wanted to teach their students were patriotism, respect, honesty, and justice. Third, it is observed that social studies teachers hold particularly families and then school and society responsible for teaching values. Fourth, it is seen that that social studies teachers mostly use inculcation approach in values education. Finally, various problems that teachers faced during values education were determined.

Anahtar Sözcükler: *Değerler eğitimi, sosyal bilgiler öğretmenleri, telkin yaklaşımı, vatanseverlik*

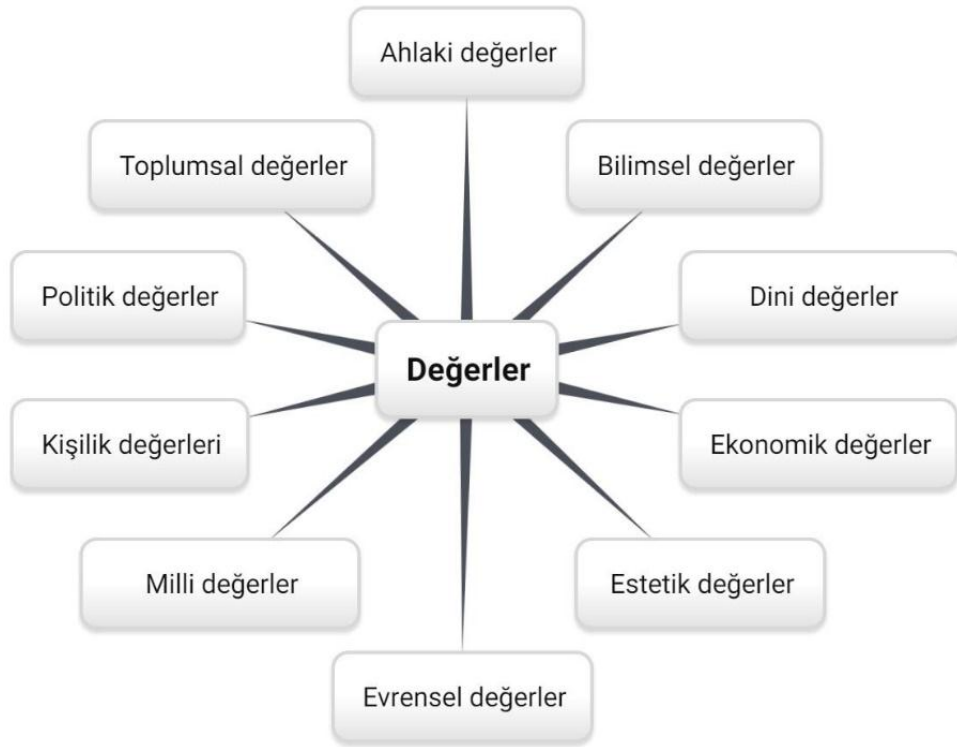
Keywords: *value education, social studies teachers, inculcation approach, patriotism*

¹ Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Konya. E-mail: ider@erbakan.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-0993-7812

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya. E-mail: muhammetyavuzay@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8823-2695

Giriş

Türk Dil Kurumu'na göre değer: “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü”dür (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019). Bu tanımın yanı sıra değer, bir arada yaşamak zorunda olan insanların sahip olduğu ya da olması gereken yaygın inanışları ifade etmektedir (Şeker & Bulduklu, 2018). Aynı zamanda değer, belirli davranışların ve eylemlerin iyi veya istenen olup olmadığına karar veren standartlar ve prensipleri içermektedir (Halstead & Taylor, 2000). Tanımına ve özelliklerine yer verilen değerler daha iyi anlaşılabilmesi ve uygun seviyede incelenmesi için değerleri ayrı ayrı boyutlandırıp irdelemek gerekir. Değerleri ayrı ayrı irdelemenin yolu, onları sınıflandırmaktır. Sosyal bilimciler, değerleri farklı boyutları ile inceleyip sınıflandırmalarda bulunmuşlardır. Şekil 1’de değerlerin sınıflandırılmasına yer verilmiştir (Bacanlı, 2017):

Şekil 1. Değerlerin sınıflandırılması

Şekil 1’deki gibi sınıflandırılan değerler, insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Yaşamı etkileme boyutu ele alındığında, günümüzde insanlığın yararı için geliştirilmiş birçok bilimsel bilgilerin ve teknolojilerin etik değerlere sahip olmayan kişiler tarafından insanlığa zarar verecek şekilde kullanılabildiği görülmektedir. Değerler açısından olgunlaşmamanın sonucunda, insanlar yalnızca çevrelerine karşı değil, kendilerine ve diğer insanlara karşı da olumsuz davranışlarda bulunabilmektedirler. Bu durum, değerlerin kazandırılmasında değerler eğitiminin gereğini ve

önemini vurgulamaktadır. Nitekim değerler, eğitim aracılığıyla geliştirilmesi ve olgunlaştırılması gereken önemli bir alandır (Doğanay, 2015).

Değerler Eğitimi

Temel insani özellikleri oluşturan değerler, hayatın rutin akışında ve karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmeyi sağlayan önemli bir güç kaynağıdır. Bir toplumun geleceği, toplum değerlerini benimsemiş, bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle birleştirebilen bireylere bağlıdır. Bu gerekçeyle toplumun her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırmak gerekmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018).

Değerler eğitimi sırasında bireyler, ilk olarak mensubu olduğu gruplarda toplumsal değerleri öğrenirler. Ardından eğitim hayatıyla birlikte birçok yeni değer kazanırlar. Okul içi ve okul dışı uygulamaları kapsayan bu değer eğitimi; ahlaki gelişim, eleştirel düşünme ve eleştirel pedagoji gibi temel kavramları içerir (Ulusoy & Dilmaç, 2016). Değerler eğitimi, aynı zamanda formal ya da informal olarak eğitimin toplumsal uzlaşmayı sağlama konusundaki hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur (Çalışkan & Öntaş, 2018). Bu eğitim, bireylerde etik eğilimlerin ve yeterliliklerin gelişimini teşvik etmek için destekleyici yapılar oluşturur (Berkowitz, 2011). Bunların dışında değerler eğitimi, bireylerin kendi yaşamını daha doğru bir şekilde anlamlandırmasına olanak sağlar (Freakley, Burgh & MacSporran, 2008).

Değer eğitimi sürecinde aile, okul ve öğretmenlerin her birinin birbirinden önemli sorumlulukları ve etkileri bulunmaktadır. Aile çocuğun yaşamında ilk eğitim merkezi olduğu için değerler eğitiminin başladığı yerdir (Aslan, 2016). Bu yönüyle aile, değerlerin kazandırılmasında çok önemli ve devredilmez sorumluluklara sahiptir. Çocuğun okula başlamasıyla birlikte mevcut sorumluluklara, değerler eğitimi konusunda okul-aile iş birliğini sağlama gibi yenileri eklenmektedir. Ailenin çocuğun değer eğitiminde çok önemli bir görev üstlendiğinin farkında olması gerekir (Sağlam, 2017).

Değerlerin bilinçli bir şekilde kazandırılmasında planlı faaliyetlere ihtiyaç vardır. Bu faaliyetler, daha çok okul çatısı altında öğretim programlarında yer alan hedef ve kazanımlarla gerçekleştirilmektedir (Katılmış & Balcı, 2017). Okuldaki değer eğitimi sürecinde öncelikle 'doğru' ve 'yanlış' olarak kabul edilen kuralların öğretilmesi ve devamında toplumun belirlediği kuralları içeren bazı temel değerlerin korunması amaçlanır. Okullarda yürütülen değerler eğitiminde öğrencilere anlayışlı ve mantıklı düşünebilen bireyler olmanın yanında kendi hayatında ve toplumda karşılaştığı sorunları çözebilecek eleştirel bakış açısının kazandırılması oldukça önemlidir (Fisher, 2005; Halstead & Taylor, 2000). Okul sürecinin en kilit rolüne sahip olan öğretmenlerin değerler eğitiminde ciddi sorumlulukları bulunmaktadır. Bu noktada öğretmenlerin değerleri bilmesi ve günlük yaşamda bunları davranış haline getirmesi, yani rol model olması, değerlerin öğrencilere kazandırılmasında önemli bir etkiye sahiptir (Tonga, 2017). Öğrenciler, genellikle öğretmenlerin sahip olduğu değerleri daha kolay bir şekilde

benimsemektedir (Demir, 2016). Öğretmenler, rol model olmakla birlikte değer eğitimi sırasında birçok farklı değer öğretim yaklaşımları ve yöntemleri kullanmaktadır.

Pedagojik olarak değerler eğitimi, aşılama, değerlerin aktarımı, ahlaki gelişim ve daha güncel haliyle aktif öğrenmeyi içerebilir (Print, 2009). Ancak öğrencilere değerleri sadece tanımlamakla kazandırılmayacağı kabul edilmiş bir gerçektir. Değerlerin benimsenmesi için öğrencinin doğrudan değerleri yaşaması, özümsemesi ve onlara ilişkin duygulara sahip olması gerekir. Değerler eğitiminin ön koşulu, çocuğa özgür iradesini kullanacak ortam hazırlamaktır. Dayatma, baskı ve koşullandırma ile yapılan eğitim çocuğun başkalarının isteklerini gerçekleştirmesine neden olur (Özer, 2014). Bu nitelikleri göz önünde bulunduran değer eğitimcileri, etkili bir şekilde değerler eğitimi yapabilmek için çeşitli yaklaşımlar ve yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlar arasında telkin, değerlerin gizli öğretimi, ahlaki gelişim, analiz, netleştirme, davranış öğrenme, duygu-mantık, doğrudan öğretim, tartışma, adil topluluklar, ders dışı aktiviteler, zaman çemberi, hikâye kullanımı, kişisel hikâyeler, akran arabuluculuğu, çocuklar için felsefe, değer açıklama, ahlaki muhakeme ve değer analizi gibi çeşitli yaklaşımlar ve yöntemler bulunmaktadır (Aktepe & Tahiroğlu, 2016; Coşkun, 2014; Halstead & Taylor, 2000; Yel & Aladağ, 2015).

Değerler eğitiminde çeşitli yaklaşımlar, yöntemler ve teknikler bulunmasına rağmen literatürdeki çalışmalarda, okullardaki değerler eğitiminin istenilen hedefe ulaşamadığı, yani değerlerin kazandırılmasında ve davranışa dönüştürülmesinde çeşitli sorunlar yaşandığı vurgulanmaktadır. Değerler eğitiminin önündeki engeller arasında küreselleşme, sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının olumsuz etkileri, ailenin farkındalığı, öğretmenlerin inançları ve yaklaşımları ve gerekli okul ikliminin oluşturulamaması gibi faktörler ön plana çıkmaktadır (Şam, 2015). Bu sorunlar içerisinde okul sürecini ilgilendiren en önemli boyut, öğretmenlerdir. Öğretmenler, değerler eğitiminde en etkisiz yöntem olarak telkin yaklaşımını görmesine (Balcı & Yanpar-Yelken, 2013) rağmen en çok telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını kullanmaktadır (Elbir & Balcı, 2013). Bu durum, Şam (2015) tarafından vurgulanan okullardaki değerler eğitiminde karşılaşılan sorunların oluşmasında geleneksel alışkanlıkların etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Sosyal Bilgilerde Değerler Eğitimi

Değer kavramı; antropoloji, sosyoloji, felsefe başta olmak üzere sosyal bilimlerin bütün dallarıyla yakından ilişkilidir (Avcı, 2007). Bu bağlamda sosyal bilimlerin ürettiği bilgileri ortaokul öğrencilerine indirgeyerek öğreten sosyal bilgiler dersi (Demircioğlu, 2006), iyi, sorumlu ve aktif vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte sosyal yaşamın gerektirdiği temel bilgi, beceri, tutum ve değerler okullarda yine sosyal bilgiler dersleri aracılığıyla kazandırılır (Kılıçoğlu, 2015). Ayrıca sosyal bilgiler dersi, toplumda süregelen kalıplaşmış değerlere eleştirel bir gözle bakan, yeni değerler üretebilme yetisine sahip, eleştirel ve yaratıcı bir yurttaş projeksiyonuna yönelik bir derstir (Kabapınar, 2012). Bütün bu yönleriyle sosyal bilgiler, değerleri ve değerler eğitimini kapsamaktadır (Kan, 2010).

Yukarıda değinilen nitelikler, değerler eğitimi konusunda sosyal bilgilere -diğer derslere göre- daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluk, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda açıkça belirtilmiştir. Bunun yanında öğretilen değerler, sınıf kademelerine göre detaylı bir şekilde gösterilmiş, değer öğretimde kullanılabilecek yöntemlere ve etkinlik önerilerine yer verilmiştir (MEB, 2005). 2017 yılında yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programında ise 2005 programından farklı olarak bazı değerler çıkarılmış ve yeni değerler eklenmiştir. Ayrıca programda “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” gibi diğer programlarda da bulunan ortak kök değerler yer almıştır. Bu kapsamda değer eğitiminin amacı, milli ve manevi değerler ile evrensel değerleri benimseyen ve erdemli insanlar yetiştirmek olarak açıklanmıştır (MEB, 2018). Değerler eğitimi, 2005 yılından itibaren sosyal bilgiler derslerinin önemli parçası haline geldikten sonra Türkiye’de çeşitli çalışmalarda farklı boyutlarıyla geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Değerler eğitimi, dünyada ve Türkiye’de eğitim alanında çeşitli çalışmalarda incelenen önemli konular arasındadır. Bu kapsamda öncelikle dünyada yapılan çalışmalara bakıldığında, Ferreira ve Schulze (2014) tarafından öğretmenlerin sınıf içi değer öğretimi uygulamalarına ilişkin deneyimleri incelenmiştir. Araştırma sonuçları, politikacıların değer eğitiminden beklentileriyle öğretmenlerin bakış açıları arasında önemli farklar olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte Mahmood, Rizvi ve Perveen (2017), araştırmalarında öğretmenlerin yaptığı değer uygulamalarını ele almışlardır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin değer uygulamalarında empati, alçakgönüllülük, sevecenlik, cesaret, hoşgörü ve kararlılık gibi değerlere ağırlık verdikleri tespit edilmiştir. Son olarak değerler eğitiminin nasıl gerçekleştirildiğini çeşitli çalışmalar üzerinden değerlendiren DeNobile (2014), değerler eğitiminin geleceğe yönelik sağlam yatırım olabilmesi için aile, okul ve toplum arasındaki ilişkilerin güçlü ve yürütülen değer eğitimi etkinliklerinin ilgi çekici ve güncel hayatla bağlantılı olmasının önemine vurgu yapmıştır.

Öte yandan Türkiye’de değer eğitimiyle ilgili yapılan araştırmaları; ders kitabı incelemeleri, öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşlerini ele alan çalışmalar şeklinde üç boyuta ayırmak mümkündür. İlk olarak Ersoy ve Şahin (2012), 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler eğitimine yönelik etkinlikleri incelemiştir. İlgili araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında daha çok telkin ve değer analizi yöntemlerine ağırlık verildiği ve diğer yaklaşımların ihmal edildiği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Kuş, Merey ve Karatekin (2013), ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerleri incelemiştir. Çalışmada ilgili ders kitaplarında en sık vurgulanan değerlerin duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma olduğu görülmüştür. Bir diğer çalışmada Topkaya ve Tokcan (2013), sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen değerlerin 6. sınıf ders kitaplarına nasıl yansıdığını ortaya koymuştur. Çalışmada öğretim programının belirlediği yedi değer, özel yayınevi tarafından basılan ders kitabında toplam 125 kez, Millî Eğitim Bakanlığı yayınevi tarafından basılan ders kitabında ise 44 kez yer aldığı görülmüştür. Son olarak Tabak ve Yaylak (2020), öğretim programında yer verilen kök değerlerin 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yer aldığını incelemiştir. İnceleme sonucunda, kitaplarda kök değerlerden en çok “Bilimsellik” ve

“Özgürlük” değerlerine değinildiğini ve tüm kök değerlerin en çok “Birey ve Toplum” ile “Kültür ve Miras” öğrenme alanlarında yer aldığını tespit etmişlerdir.

Çeşitli kademelerde öğrenim gören öğrencilerle yapılan çalışmaların ilk örneğinde Tay (2009), sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarına meslek hayatlarında hangi değerlerin öğretimine ağırlık vereceklerini sormuştur. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının kendini gerçekleştirme, başarılı olma, sosyalleşme, demokratikleşme ve barış gibi değerler başta olmak üzere 30 farklı değeri öğretmek istedikleri belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada Yazar (2012), öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşlerine başvurmuştur. Çalışmada adayların yaşamlarına yön veren başlıca değerlerin manevi değerler olduğu, bunu ekonomik ve dini değerlerin takip ettiği ve değerlerin kazanılmasında ailenin önemli bir rolü oynadığı ortaya çıkarılmıştır. Yaşamlarına yön veren öncelikli değerlerin manevi değerler, maddi/ekonomik değerler, dini değerler, kültürel değerler ve sosyal değerler olduğu görülmüştür. Ayrıca Sezer ve Çoban (2016), ortaokul öğrencilerinin; aileye karşı sorumluluk, kişisel akademik sorumluluk, kişisel sağlıklı olma sorumluluğu, kişiler arası ilişkilerde sorumluluk, çevreye karşı sorumluluk, dini sorumluluk ve kamusal sorumluluk olmak üzere 7 farklı sorumluluk boyutuna sahip olduklarını tespit etmiştir. Bu gruptaki çalışmalarda son olarak Dinç ve Üztemur (2016), karikatürler aracılığıyla öğrencilerin çeşitli değerlere ilişkin algılarını incelemiştir. Değerlendirme sonucunda, öğrencilerin adaletin eşitlikten daha iyi olduğunu ve adil bir yaşam için bazı insanlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini belirttikleri; özgürlük değerini düşünce özgürlüğü ve bağımsız hareket etme şeklinde algıladıkları; eşitlik değerini paylaşma, açgözlü olmama, elindekilerle yetinme ve uyum içinde yaşama kategorileriyle açıkladıkları; son olarak dayanışma değerinde işbirliği, birlik ve beraberlik, haksızlığa karşı çıkma ve yardımlaşmanın önemine vurgu yaptıkları görülmüştür.

Öğretmenlerle yapılan araştırmalara bakıldığında ise ilk olarak Gür ve diğ. (2015), ortaokul öğretmenlerinin değer eğitimiyle ilgili görüşlerini almıştır. Araştırma sonunda öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarını daha çok sınıf içi etkinlikler sırasında gerçekleştirdikleri ve en çok internetten yararlandıkları belirlenmiştir. Bunun yanında Ulusoy’un (2016) çalışmasına katılan öğretmenler, insan haklarına saygı, vatan ve bayrak sevgisi gibi manevi ve kültürel değerlerin birlik, beraberlik ve uzlaşma için gerekliliğine ve önemine vurgu yapmışlardır. Yazar, Özekinci ve Lala’nın (2017) öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin değerler eğitimiyle metaforik algılarını inceleyen bir diğer çalışmada, öğretmenlerin değerler eğitimini en çok “yapıtışı”, yöneticilerin ise “ahlak” kavramlarına benzettikleri görülmüştür. Son olarak Ünlü ve Kaşkaya’nın (2018) çalışmasına bakıldığında, öğretmenlerin okulda kazandırılması gerektiğini düşündüğü öncelikli değerler sıralamasında adalet, dürüstlük ve sevgiyi ilk sıralara koydukları görülmüştür.

Literatürdeki bu sonuçlardan hareketle tasarlanan araştırmanın amacı, öğretmenlerin sosyal bilgiler derslerinde değer eğitimiyle ilgili tecrübelerini ve görüşlerini incelemektir. Diğer çalışmalardan farklı olarak değer eğitimi aile, okul, öğretim yöntemleri ve karşılaşılan sorunlar

gibi çeşitli boyutlarıyla ele alan bu çalışmanın literatüre güncel katkılar yapması beklenmektedir. Bu beklentiyle aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin “değer” kavramına ilişkin algıları nelerdir?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine kazandırmak istediği öncelikli değerler nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre değerlerin öğretiminden kimler sorumludur?
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde kullandığı yöntem, teknik ve materyaller nelerdir?
5. Değerler eğitiminde sosyal bilgiler öğretmenlerinin karşılaştığı öğretmen, öğrenci ve veli kaynaklı sorunlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik desen, olgulara odaklanarak deneyimlerin gerçekte ne anlama geldiğini anlamlandırmaya çalışır. Fenomenolojinin ana varsayımı, yalnızca deneyimlerle yaşananların belirleneceğidir. Deneyimler, eleştirel ve ayrıntılı bir şekilde analiz edildiğinde olguların özüne ilişkin geniş bir anlayışa ulaşılır (Şimşek, 2014). Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimiyle ilgili deneyimleri ve algıları incelendiği için nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim (fenomenolojik) araştırma deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Olgubilim araştırmalarında, odaklanılan olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek en uygun veri kaynakları bireyler ya da gruplardır (Büyüköztürk ve diğ., 2016). Ortaokul sosyal bilgiler dersleri kapsamında yürütülen değerler eğitimi (Ata, 2015) konusundaki tecrübeleri en iyi yansıtabilecek kişiler, bu dersleri veren sosyal bilgiler öğretmenleridir. Bu gerekçeyle araştırmanın çalışma grubunu, Antalya ili merkez ilçelerindeki çeşitli ortaokullarda öğretmenlik yapmakta olan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 10 erkek, 6 kadın toplamda 16 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgi formu Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Rumuz	Üniversite	Fakülte/Enstitü	Bölüm	Okul Türü	Kıdem
Ö1	Anadolu Üniversitesi	Açıköğretim	Sosyal Bilimler	Devlet	28
Ö2	Trakya Üniversitesi	Eğitim	Sınıf	Devlet	24
Ö3	Balıkesir Üniversitesi	Necatibey Eğitim	Tarih	Devlet	21
Ö4	Akdeniz Üniversitesi	Fen Edebiyat	Tarih	Devlet	20
Ö5	Gazi Üniversitesi	Eğitim	Tarih	Devlet	20
Ö6	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Eğitim	Tarih	Devlet	20
Ö7	Balıkesir Üniversitesi	Fen Edebiyat	Tarih	Devlet	19
Ö8	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Eğitim	Coğrafya	Devlet	19
Ö9	Gazi Üniversitesi	Eğitim	Tarih	Devlet	18
Ö10	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Fatih Eğitim	Tarih	Devlet	17
Ö11	Süleyman Demirel Üniversitesi	Eğitim	Sosyal Bilgiler	Özel	16
Ö12	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Eğitim	Sosyal Bilgiler	Özel	15
Ö13	Kafkas Üniversitesi	Eğitim	Sosyal Bilgiler	Devlet	11
Ö14	Akdeniz Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Sosyal Bilgiler	Devlet	6
Ö15	Pamukkale Üniversitesi	Eğitim	Sosyal Bilgiler	Özel	6
Ö16	Süleyman Demirel Üniversitesi	Fen Edebiyat	Coğrafya	Özel	6

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamak için araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sorularına uygun olarak hazırlanan görüşme formu, iki bölüm ve 9 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgileri, ikinci bölümde değer algıları ve değerler eğitimi deneyimlerini belirlemeye yönelik sorular yer almıştır.

Görüşmelerde sorulacak sorular, literatür araştırmasından sonra araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliğini sağlamak için öncelikle hazırlanan görüşme sorularının uygunluğunu değerlendirmek için iki alan uzmanından görüş alınmıştır. Ardından hazırlanan sorular, öncelikle kaydedilmeden 2 sosyal bilgiler öğretmen adayına yöneltilmiş, anlaşılmayan bölümler düzenlenmiş ve sorulara son şekli verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, 2018-2019 eğitim öğretim döneminde Antalya ili merkez ilçeleri olan Kepez, Muratpaşa ve Aksu ilçelerindeki çeşitli özel ve devlet ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinden toplanmıştır. Görüşmenin başında katılımcılara görüşmenin amacı, gizliliği ve görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılacağına dair formda yer alan bilgiler açıklanmış ve onay alındıktan sonra görüşmeler yapılmıştır. Görüşme verileri, ortak araştırmacılarından biri tarafından toplanmıştır. Bütün görüşmeler, ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve ardından bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır.

Verilerin Analizi

Bilgisayar ortamında yazıya aktarılan görüşme verileri, içerik analizine tabii tutulmuştur. İçerik analizi, kategoriler oluşturmayı ve bir metinde yer alan belirli unsurları bu kategorilerle ilişkili oldukları durumları temel alarak saymayı kapsar (Silverman, 2018). İçerik analizi sırasında öncelikle görüşme dökümleri okunmuş ve her biri bireysel olarak kodlanmıştır. Bu kodlama, araştırma soruları çerçevesinde yapılmıştır. Daha sonrasında bu kodlar birleştirilerek sayısal çoğunluklarıyla birlikte kendi kategori ve temaları altında toplanmıştır. Kodlama sırasında bazı verilerin farklı temalara ilişkin cevapları barındırdığı görülmüştür. Bu durumda ilgili veriler, en uygun tema altında değerlendirilmiştir. Ayrıca görüşlerin sıklığını göstermek için frekanslar kullanılmıştır. Ancak katılımcıların bazı sorulara verdiği çoklu cevaplar, frekansa dâhil edilmiştir. Örneğin; bir öğretmen, öğrencisine kazandırmak istediği 5 değerden bahsetmiştir. Bu durumda her değer, ayrı bir frekans değeri olarak kabul edilmiştir. Bu gerekçeyle tabloların bazılarında frekansların toplamı, katılımcı sayısından fazla olmuştur.

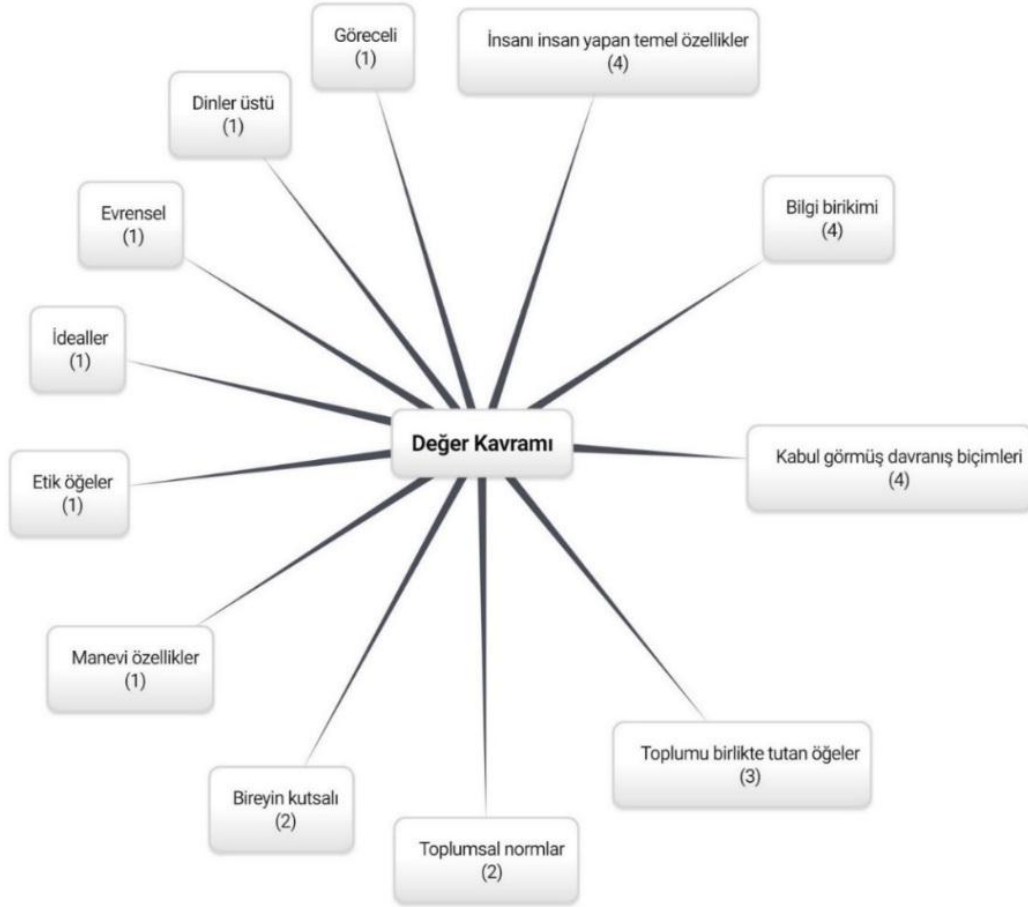
Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliğini sağlamak için toplanan verileri, ilk olarak araştırmacılar birbirinden bağımsız bir şekilde değerlendirmiştir. Ardından iki araştırmacının bağımsız değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları, iki alan uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Uzmanların yaptığı eleştiriler ve öneriler, araştırmacılar tarafından tartışılarak bulgular ve sonuçlara yansıtılmıştır. Bunların dışında ulaşılan bulguları destelemek ve kanıtlamak için görüşme dökümlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın amacına ve araştırma sorularına ilişkin ulaşılan bulgular, alt başlıklar halinde sunulmuştur.

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin “değer” kavramına ilişkin algıları nelerdir?

Çalışma kapsamında ilk olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin “değer” kavramına ilişkin algıları incelenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin “değer” kavramına ilişkin algıları, Şekil 2’de sunulmuştur:

Şekil 2. Değer kavramı ile ilgili görüşler

Şekil 2 incelendiğinde, katılımcıların “değer” kavramını en çok “insanı insan yapan temel özellikler”, “bilgi birikimi” ve “kabul görmüş davranış biçimleri”yle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bunların yanı sıra değer kavramının toplumu ve insanları birleştirici yönleri vurgulanmıştır. Aynı zamanda değer; bireyin kutsalı, manevi özellikler, etik öğeler ve idealler gibi bireysel niteliklerine dikkat çekilmiştir. Öğretmenlerden Ö8, değer kavramını bir bütün olarak şu şekilde açıklamıştır:

Değer, bir insanı insan yapan en önemli hususlardan bir tanesidir. Özellikle biz sosyal bilgiler öğretmenleri olarak hayatın içinden insanlar yetiştirmeye çalışıyoruz, dolayısıyla bu insanların birlikte beraberce yaşayabilmesi için birtakım değerlere sahip olarak yetişmesi gerektiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla insanı insan yapan ve insanca yaşayabilmesi için gerekli olan bütün her şey değer diyebiliriz.

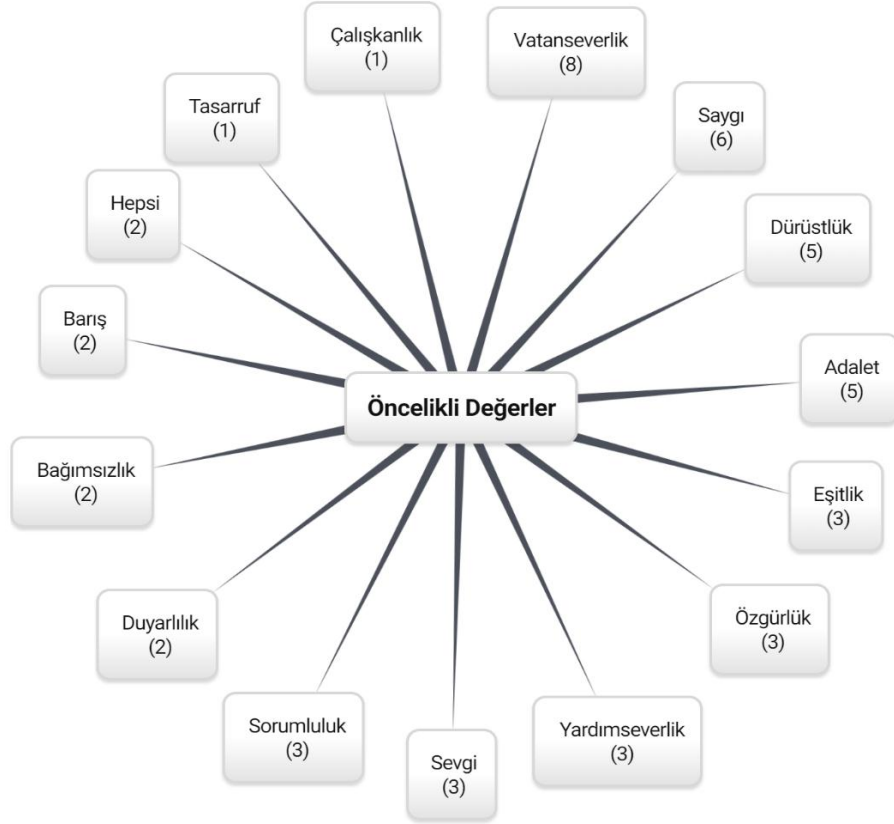
Görüldüğü gibi Ö8, değerlerin bir toplumda insanların birlikte yaşayabilmesindeki önemine dikkat çekmektedir. Diğer bir katılımcı Ö6 ise değer kavramı ile ilgili gelecek nesillere aktarmanın önemine değinerek açıklamalarda bulunmuştur:

Bana göre değer toplumumuzun aslında bence kendiliğinden oluşturduğu, mevcut gelecek nesillere aktarmamız gereken bazı davranışlardır. Yani bu toplumun kendisi belirlemiştir aslında değerlerimizi, Türk kültürünün adet, örf, gelenek ve göreneklerine göre uzun zaman nesillerden nesillere aktarılmış değerlerimiz vardır. Her milletin kendine göre değerleri var.

Öğretmen Ö6, değerleri toplumların kültürel ve sosyal bilgi birikimiyle nesilden nesile aktararak oluşturulduğunu, dolayısıyla her milletin kendine özgü birtakım değerleri olduğunu düşünmektedir. Değinen yönlerinin dışında bazı öğretmenlerin değer kavramını evrensel, dinler üstü ve göreceli bir kavram olarak algıladıkları görülmüştür.

2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine kazandırmak istediği öncelikli değerler nelerdir?

İkinci araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerine 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerden hangilerini öncelikli olarak öğrencilere kazandırmak istedikleri sorulmuştur. Öğretmenlerin kazandırmak istediği öncelikli değerler, Şekil 3'te sunulmuştur:

Şekil 3. Öncelikli Değerler

Şekil 3'e göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere kazandırmak istediği değerlerin başında vatanserverlik gelmektedir. Vatanserverlik değerinin daha fazla işlenmesi gerektiğini düşünen Ö14, şunları söylemiştir: *“Bizim değerler eğitiminde mesela tasarrufa çok vurgu var derslerde içerisinde. Vatanserverlik var ama yeterli değil. Bunların ön plana çıkarılması gerekiyor diye düşünüyorum.”* Sosyal bilgiler kapsamında yürütülen değerler eğitimi yeterli bulan öğretmen, değerler içerisinde vatanserverliğin diğerlerinden daha ön planda olması gerektiğini savunmaktadır.

Vatanserverlik dışında en çok vurgulanan ikinci değer, saygı olmuştur. Saygı değeri kazanılmadan diğer değerlerin kazandırılmayacağını iddia eden Ö16, düşüncesini şöyle gerekçelendirmiştir: *“Bence saygı... Saygı olmadan diğerlerinin hiçbirinin olduğunu düşünmüyorum. Çalışkanlık evet ama saygı olmadıktan sonra [bir insanın] çalışkan ya da duyarlı olmasını bekleyemezsiniz. Önce saygılı olması gerekiyor...”*

Görüşlerine yer verilen öğretmen, saygı değerini diğer değerlerin ön koşulu olarak görmektedir. Öğretmenler tarafından üzerinde durulan üçüncü değer ise adalet olmuştur. Adalet değerini öncelikli gören Ö13, bir insanın sahip olması gereken değerleri şu şekilde açıklamıştır: *“Öncelikle bir insanda adalet duygusu olacak. Yani çocuklarımızda adalet duygusu olacak, vatanserverlik olacak, saygısı olacak, eşitliği bilecek ve bağımsızlığına düşkün olacak.”*

Öğretmenler, vatanseverlik, saygı ve adaletin dışında dürüstlük, eşitlik, özgürlük, yardımseverlik, sevgi, sorumluluk, duyarlılık, bağımsızlık, barış, tasarruf ve çalışkanlık gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması gereken öncelikli değerler olduğuna vurgu yapmışlardır. Son olarak Ö1 ve Ö7 ise programdaki değerlerin hepsini öncelikli olduğunu, dolayısıyla ayırım yapmanın mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre değerlerin öğretiminden kimler sorumludur?

Üçüncü araştırma sorusunda, değerler öğretiminden kimlerin sorumlu olduğuna cevap aranmıştır. Bu doğrultuda değerlerin öğretiminden öncelikli olarak sorumlu olan kişi veya kurumlar ardından onların sahip oldukları sorumluluklar belirlenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin çoğu, değerlerin öğretiminden en çok ailenin sorumlu olduğunu, aileden sonra değerlerin öğretiminde sırayla okul (10), çevre (4) ve diğer paydaşların (2) çeşitli sorumluluklara sahip olduklarını düşünmektedir. Ancak aynı zamanda öğretmenlerin çoğu (10), aile ve okulun ortak sorumluluğa sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerden Ö14, değerler öğretim sürecini şu şekilde özetlemiştir: *“Çocuk ailede öğrenecek, okulda öğretmenler tarafından bu değerler pekiştirilecek, sonra çocuk topluma çıktığı zaman, bu değerleri uygulamaya geçtiği zaman, etrafındakilerinde uyguladığını görmesi lazım.”*

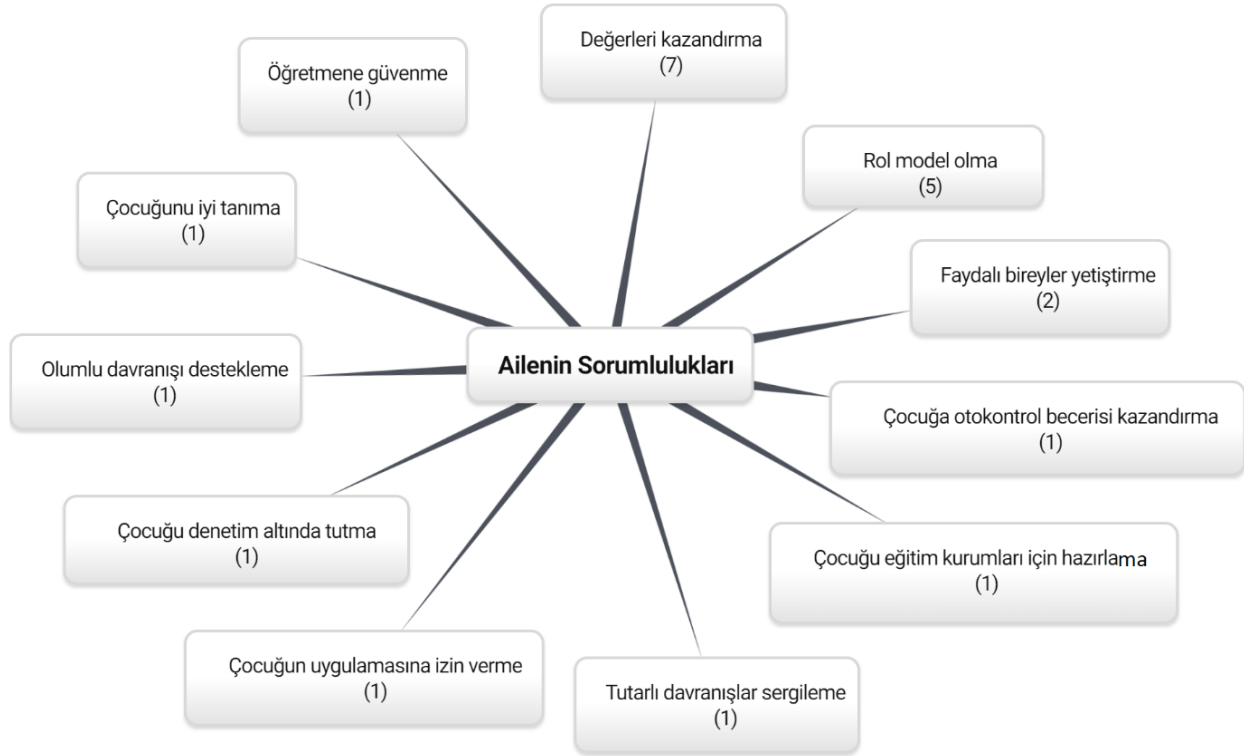
Öğretmenin değer öğretimini kademeli olarak sınıflaması, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (MEB, 2005) kavramların giriş, geliştirme ve pekiştirme düzeylerinde verilmesini öngören sisteme benzemektedir. Bu sisteme göre her kavramın hangi sınıfta ve hangi düzeyde verileceği belirlenmiştir. Ö14'ün açıklamalarına göre öğrenci, bir değeri ailesinde giriş düzeyinde almakta, okulda geliştirmekte ve toplumda uygulayarak pekiştirmektedir. Benzer şekilde Ö4 de değer öğretimi aşamalarını şöyle açıklamıştır: *“Değer toplumda çok yayabileceğimiz bir konu olduğu için bence aile de başlamalı okulda pekiştirilmeli toplumda da sürdürülmelidir.”*

Diğer iki öğretmeni destekler nitelikte Ö15, değerler öğretimi sürecini şu şekilde açıklamıştır:

Değerler eğitiminden başta aile, sonra okul sorumludur bence. Başta aile biraz veriyor gönderiyor, okulda da biz bunların üzerine biraz daha koyuyoruz. Aslında aile açık olarak değer şudur diye bir tanım yapmıyor ama değerleri yavaş yavaş işte dürüstlüktür, sorumluluk almaktır bunları veriyor alttan. Bizde okulda biraz daha bunu açık seçik söylüyoruz. İşte bizim toplumumuzun değerleri bunlardır diye açık olarak anlatmaya başlıyoruz.

Görüldüğü Ö15, ailede örtük bir şekilde verilen değerlerin, okulda açık ve amaçlı bir şekilde sürdürüldüğünü ifade etmiş, ancak diğer iki öğretmenden farklı olarak değer öğretiminin toplumsal boyutuna değinmemiştir. Son olarak Ö7, değerlerin öğretiminde vatanını seven herkesin sorumlu olduğunu, sorumluluğun yalnızca öğretmenlere yüklenemeyeceğini söylemiştir.

Değerlerin öğretiminden sorumlu olanları belirledikten sonra ilgili kişilerin ya da kurumların sorumluluklarının neler olduğu incelenmiştir. İlk olarak değer öğretiminde ailenin sorumlulukları değerlendirilmiş ve Şekil 4'te verilmiştir:

Şekil 4. Ailenin sorumlulukları

Değerlerin temelini ailede atılabileceğini düşünen öğretmenler, ailelerden öncelikle değerleri tam ve eksiksiz bir şekilde çocuklarına kazandırmaları gerektiğini düşünmektedirler. Değerlerin çocuklara kazandırılmasında ailenin sorumlu olduğunu düşünen Ö12, şunları söylemiştir:

Bir kere çağın gerekliliğine uygun bir şekilde gelenek ve görenekleriyle bunları yoğurarak doğru değerler eğitimi vermesi gerekir ailenin. Ama çağın gereklerine uygun bir şekilde çünkü zamane çocuğu her geçen dönemde çocuk çok farklı bir yöne doğru gidiyor dolayısıyla zamanın özelliklerini de dikkate almak gerekir.

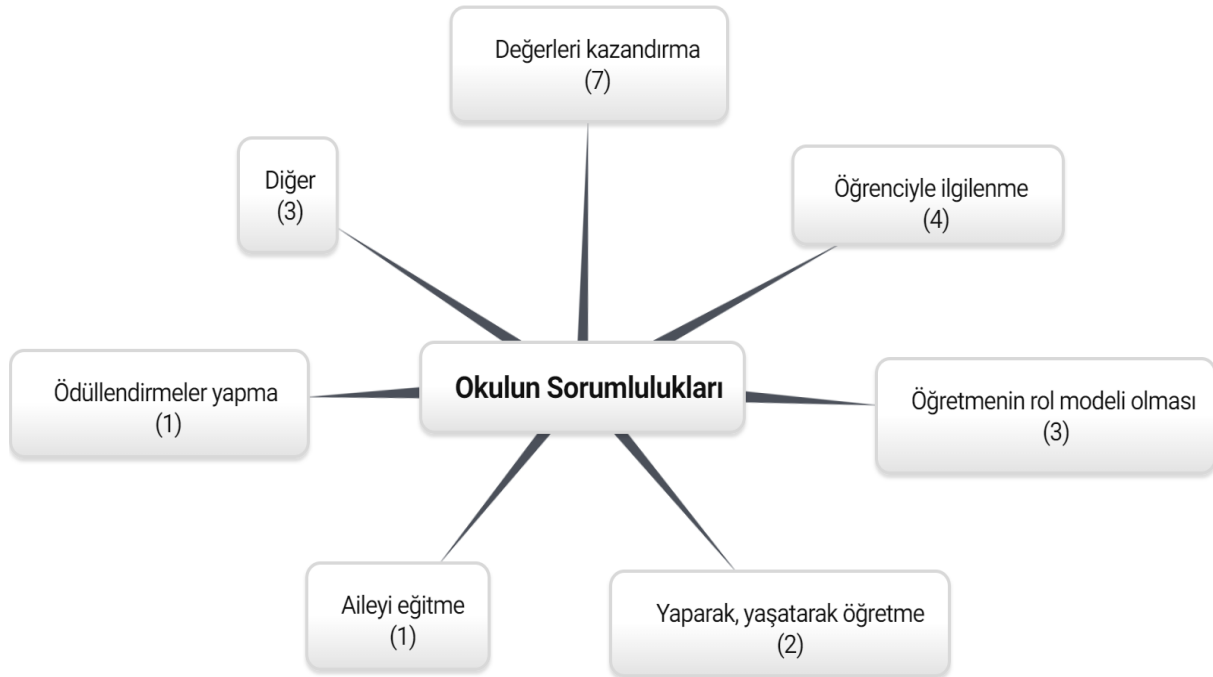
Burada Ö12, özellikle değer öğretiminde çağın gereklilikleriyle kültürü birleştirmenin önemine vurgu yapmaktadır. Bunun yanında öğretmenler, ebeveynlerin çocuklarına iyi bir rol model olması gerektiğini düşünmektedir. İyi bir rol model olma konusunda ailenin sorumluluğunu Ö9 şu şekilde ifade etmiştir:

Ailenin sorumluluğu çocuk yaşta, çok küçük yaşta bunu çocuğa öğretmeli ve aynı zamanda kendisi de uygulamalı. Yani aile belki de çocuk anlamıyor diye yanlışları yapıyor yapıyor ondan sonrada bu çocuk niye böyle oldu diyor. Aslında kendi yaptığı yanlışları çocuk bir kayıt cihazı

gibi kaydediyor. Aslında bunu aileden öğreniyor aile bunun farkında bile değil. Yani aile, doğrusunu yaparak kendi uygulayarak çocuğa örnek olmalı ama bunu yapmıyor. Hatta tam tersi çocuk yapmaya kalksa bile mesela tramvayda ben daha öncede karşılaştım, çocuk yer verecek mesela annesi dizine bastırıyor kalkmasını engelliyor.

Ö9, yalnızca telkin yöntemiyle değer kazanılmayacağına ve davranışlardaki teori-pratik uyumunu çocukların çok iyi bir şekilde gözlediğine değinmiştir. Bunların dışında öğretmenler, ailelerin faydalı bireyler yetiştirmek, çocuğa otokontrol becerisi kazandırmak, eğitim kurumları için hazırlamak, çocuğa tutarlı davranışlar sergilemek, çocuğu denetim altında tutmak, olumlu davranışları desteklemek, çocuğunu iyi tanımak ve öğretmene güvenmesini sağlamak gibi çeşitli sorumlulukları bulunduğunu düşünmektedir.

Ailelerden sonra değerler öğretiminde okulun üzerine düşen görevler ele alınmış ve bu sorumluluklar Şekil 5'te sunulmuştur:

Şekil 5. Okulun sorumlulukları

Okulun görevleri, aslında öğretmenin sorumlulukları özelinde ele alınmıştır. Öğretmenlere göre; okulun değerlerin öğretimindeki en büyük sorumluluğu değerleri kazandırmaktır. Bunun yanında sadece değerleri kazandırmak da yeterli değildir. Kazandırılan değerleri pekiştirmek ve dönüt alabilmek için öğrenciyle ilgilenilmesi gerekmektedir. Bunlarla birlikte öğretmenlerin iyi birer rol model olması ve öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine imkân tanımaları önemlidir. Okul idaresinin ise olumlu davranışlar sergileyen öğrencileri ve değer öğretiminde başarılı olan öğretmenleri ödüllendirmesi ve öğrencinin ailesine yönelik eğitimler düzenlemesi, diğer sorumlulukları arasındadır.

Öğretmenlerin bu konudaki görüşlerine bakıldığında Ö3, okulun sorumluluğunu şu sözlerle açıklamıştır: *“Öğretmenin sorumluluğu, toplumdaki birtakım değerleri okulda da bunu yaşatarak öğretmektir. Öğretmenin yani davranışlarıyla örnek olarak bunu çocuğa göstermesi gerekiyor, yanlış yaptığıında hatırlatması gerekiyor.”*

Okulda değerlerin yaşatılması gerektiğini savunan Öğretmen Ö3, öğretmenlerin iyi bir rol model olmasının önemine vurgu yapmaktadır. Diğer bir katılımcı Ö2 ise değerler eğitimi sırasında başarılı öğretmenlerin ödüllendirilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Bu bölümdeki bulgular, öğretmenlerin değerlerin öğretimi konusunda aileden ve okuldan beklentilerinin benzer olduğunu göstermektedir. Her iki paydaştan değerleri doğru şekilde öğretmeleri, yaşatmaları ve çocuklara iyi rol modeller olmaları beklenmektedir. Ayrıca katılımcıların okuldan velilileri eğitime, değerler eğitimine yönelik etkinlikler yapma ve okul iklimi oluşturma gibi çeşitli beklentileri de bulunmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak öğretmenlerin, değerler eğitiminde aile ve okulun ortak sorumluluğa sahip olduğunu düşündüklerini söylemek mümkündür.

4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde kullandığı yöntem, teknik ve materyaller nelerdir?

Araştırmanın bu bölümünde öğretmenlerin değerler eğitimi sürecinde hangi yöntem, teknik ve materyaller kullandığı sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre kullanılan yöntem ve teknikler Şekil 6’da, materyaller ise Şekil 7’de sunulmuştur.

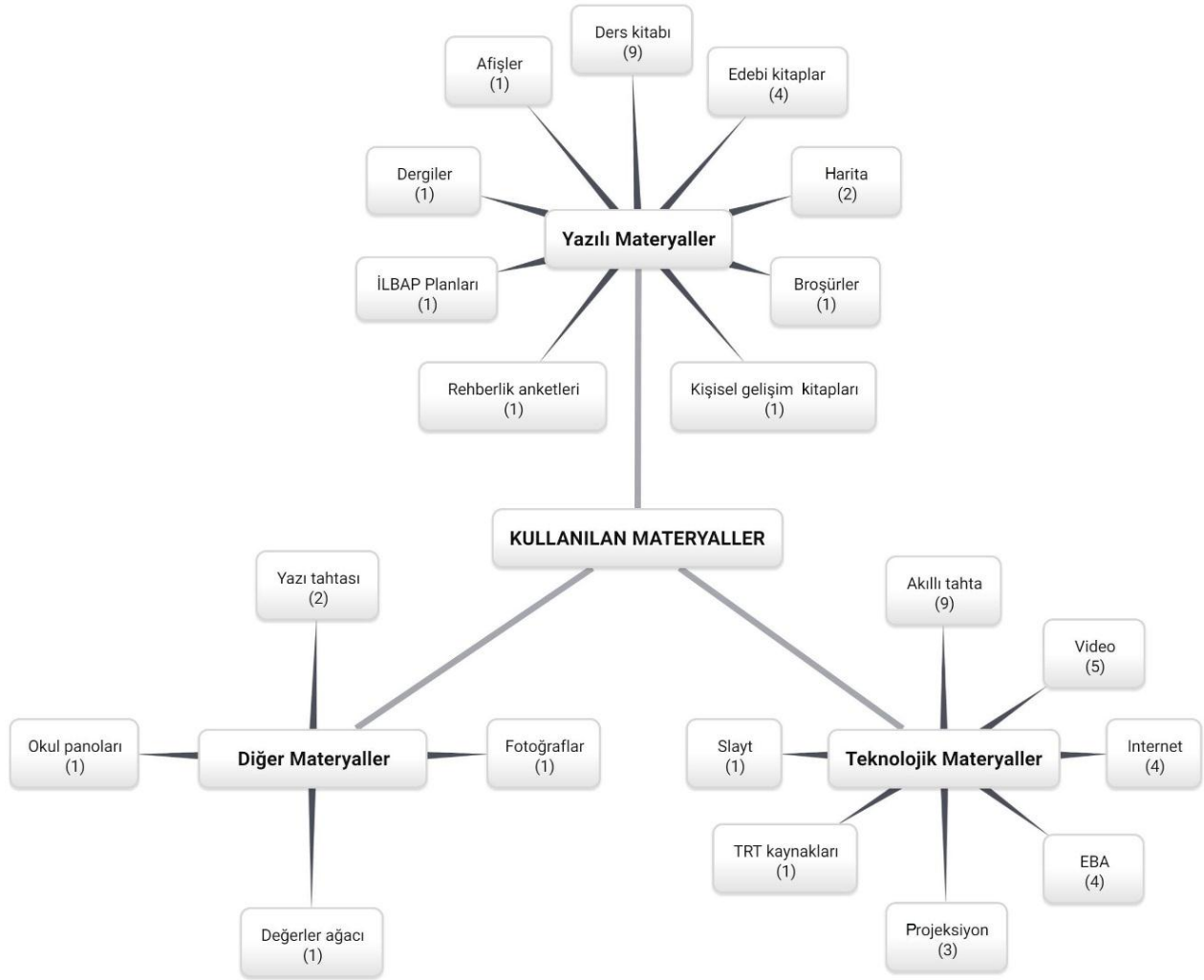

Şekil 6. Kullanılan yöntem ve teknikler

Sosyal bilgiler öğretmenleri, değerler eğitiminde en çok “örneklendirme”yi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak alanyazında böyle bir tekniğin varlığı tespit edilememiştir. Öğretmelerden Ö9, örneklendirmeyi nasıl kullandığını şöyle tarif etmiştir: “Geçmişten örnekler veriyoruz, kendi hayatımızdan olsun çevremizden gördüklerimizden olsun Türk büyüklerinden örnekler veriyoruz, Türk kültüründen örnekler veriyoruz. Ne olması gerektiğini anlatıyoruz.” Öğretmenin ifadelerinden “örneklendirme”den kastının bir konuyla iyi örnekler sunmak, yani telkin yaklaşımı olduğu anlaşılmaktadır.

Telkin yaklaşımının yanında öğretmenler, örnek olay, görüş geliştirme, drama, hikâye anlatma, beyin fırtınası ve rol model olarak gösterme ve ikaz gibi diğer yöntem ve teknikleri de kullanmaktadır. İlgili öğretmenlerden 3’ü, değerler eğitimi sırasında yaparak yaşayarak öğrenme yaklaşımını benimsediklerini ve derste bunu uyguladıklarına vurgu yapmıştır. Y yaparak yaşayarak öğrenmeye önem veren Ö7, kendi öğretme stilini şöyle açıklamıştır: “Ben en çok uygulayarak, göstererek, yaparak yaşayarak onlara öğretmeye çalışıyorum. Mesela çocuklarla işte tasarruf değerinde geri dönüşüm projesi başlattım çocuklarla. Atık dağ yaptık.” Tasarruf değeri ve geri dönüşüm arasındaki ilişkiyi anlamaları için proje yaptıran öğretmenin öğrencilerini sürece aktif olarak kattığı anlaşılmaktadır. Bu bulgular, öğretmenlerin değerler eğitimini daha çok örnek kullanarak yürüttüklerini göstermektedir.

Öte yandan sosyal bilgiler öğretmenlerinin, değerler eğitimi sırasında yazılı materyallerden en çok ders kitaplarını, teknolojik materyallerden akıllı tahtayı kullandıkları tespit edilmiştir. Bu bulgular, aşağıdaki Şekil 7’de sunulmuştur:

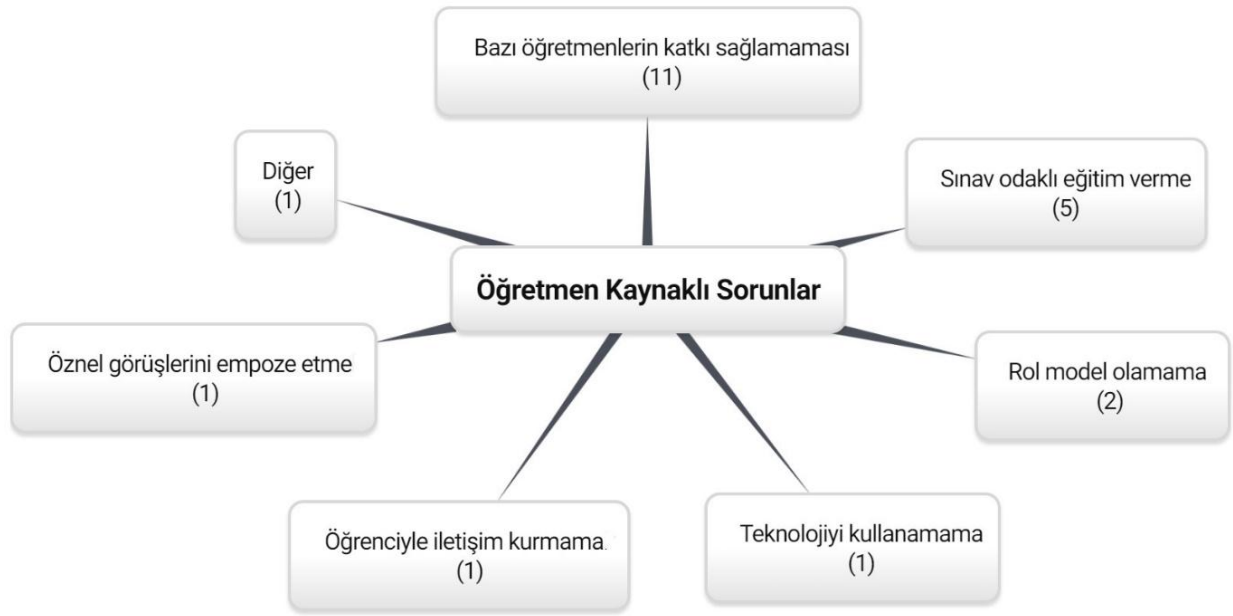
Şekil 7. Kullanılan Materyaller

Ders kitapları dışında öğretmenler, değerler eğitiminde hikâye kitapları, haritalar, edebi kitaplar, broşürler, rehberlik anketleri, kişisel gelişim kitapları, Antalya İLBAP planları, dergi ve afişler gibi yazılı materyaller kullanmaktadır. Buna karşılık akıllı tahtanın yanında video, internet, Eğitim Bilişim Ağı (EBA), projeksiyon, TRT kaynakları ve slayt gibi teknolojik materyalleri değerler eğitimi kapsamında tercih etmektedir. Bunların dışında yazı tahtası, fotoğraflar, değer ağacı ve okul panoları gibi diğer materyaller kullanmaktadır. Öğretmenlerden Ö4 ifade ettiği materyal olan ders kitabını kullanma zorunluluğunu şu şekilde ifade etmiştir: “*Milli eğitimin bize karşı çok titiz bir uygulaması var. Ders kitapları haricinde çocuklara kaynak kitap aldırılmaması okutulmaması konusunda. Biz tabi ki devlet memuruymuz, bunun dışına çıkmayız.*”

Ö4'e göre; değer eğitiminde en çok ders kitabının kullanılma nedeni, MEB'in ders kitabı dışında kaynak kitap kullanımını yasaklamış olmasıdır. Teknolojik altyapısı uygun olan okullarda teknolojik materyal olarak akıllı tahtalar, teknik imkânların yetersiz olduğu okullarda ise eğitim sürecinde yazı tahtaları kullanılmaktadır. Bunların haricinde araştırmanın gerçekleştirildiği Antalya ilinde öğrenmenler, bir değer eğitimi projesi olan İLBAP planlarını tercih etmektedir. Buradaki bulgular, öğretmenlerin değerler eğitimi daha çok ders kitaplarına dayalı yürüttüklerini göstermektedir.

5. Değerler eğitiminde sosyal bilgiler öğretmenlerinin karşılaştığı öğretmen, öğrenci ve veli kaynaklı sorunlar nelerdir?

Son olarak değerler eğitimi sürecinde öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar irdelenmiştir. Bu sorunlar, öğretmen, öğrenci ve veli kaynaklı sorunlar olmak üzere 3 kategori altında incelenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre değerler eğitimi sürecinde karşılaşılan öğretmen kaynaklı sorunlar, Şekil 8'de sunulmuştur:

Şekil 8. Öğretmen kaynaklı sorunlar

Şekil 8'e göre, öğretmen kaynaklı en büyük sorun, bazı öğretmenlerin değerler eğitiminde duyarlı davranmaması, dolayısıyla sürece katkı sağlamamasıdır. Bu durumu bazı öğretmenler, "Diğer branş öğretmenleri gerektiği önemi vermiyor." şeklinde yorumlamaktadır. Bu sorunla ilgili yorum yapan Ö12, öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda nasıl duyarsız kaldığını şu şekilde açıklamıştır:

Bir kere süreç başladığı zaman, eğitim süreci başladığı zaman, okul başladığı zaman, öğretmen her ne kadar senenin başında bunu konuşsak da senenin içerisinde bu kaynayıp gidiyor. Kimse

değerlerin falan unutuyor yani. Evet, biz konularla bağdaştırıyoruz falan ama bu yeterli düzeyde olmuyor. Bizim özeleştirimiz bu kesinlikle yeteri kadar önem vermiyoruz.

Verdikleri değer eğitimini yetersiz bulan Ö12, sene başında yapılan zümre toplantılarına atıf yaparak toplantılarda değerler eğitimiyle ilgili alınan kararların uygulanmadığından bahsetmiş ve özeleştirisi yapmıştır. Bazı öğretmenler ise sosyal bilgiler öğretmenleri arasında dahi bir uygulama standardının olmamasından yakınmışlardır. Bu durumdan rahat olan Ö7, şunları anlatmıştır:

Öğretmenler arasında bir uyum birlik yok. Birinin gördüğünü diğeri görmezden geliyor, “İşte, bana ne!” diyor. Ben yapıyorum, sen yapıyorsun bir başkası yapmayınca problem çıkıyor. Öğrenci, bu değeri, bu kuralı sanki o öğretmenin kuralıymış gibi [algılıyor]. İşte başkası karışmıyor da buna ne oluyor gibi bir şey var.

Öğretmenler arasında bir tutarlılık ve birlik olmadığından yakınan Ö7, bu durumun değerler eğitimini zarar verdiğini, tutarlı davranan ve inisiyatif alan öğretmene olumsuz yansıdığına dikkat çekmektedir.

Bunların dışında öğretmenler, sınav odaklı eğitim verme, rol model olamama, teknolojiyi kullanamama, öğrenciyle iletişim kurmama ve öznel (siyasi) görüşlerini empoze etme gibi öğretmen kaynaklı sorunlar diğer sorunlardan bahsetmişlerdir. Öğretmenlerden Ö8, sınav odaklı eğitim verme ve değerler eğitimini geri plana atma konusunda gelinen noktayı şu şekilde yorumlamıştır:

Daha çok biz, eğitim kısmından ziyade son dönemlerde öğretim kısmına ağırlık verdiğimiz için birtakım insani değerlerden uzaklaştığımızı düşünüyorum. Özellikle sınav odaklı eğitim sisteminde biz öğretmenler olarak birtakım değerlerimiz yerine daha çok öğrencilerin netleri ile insanları değerlendirmeye başlamış olmamızdan dolayı birtakım problemler yaşanabiliyor.

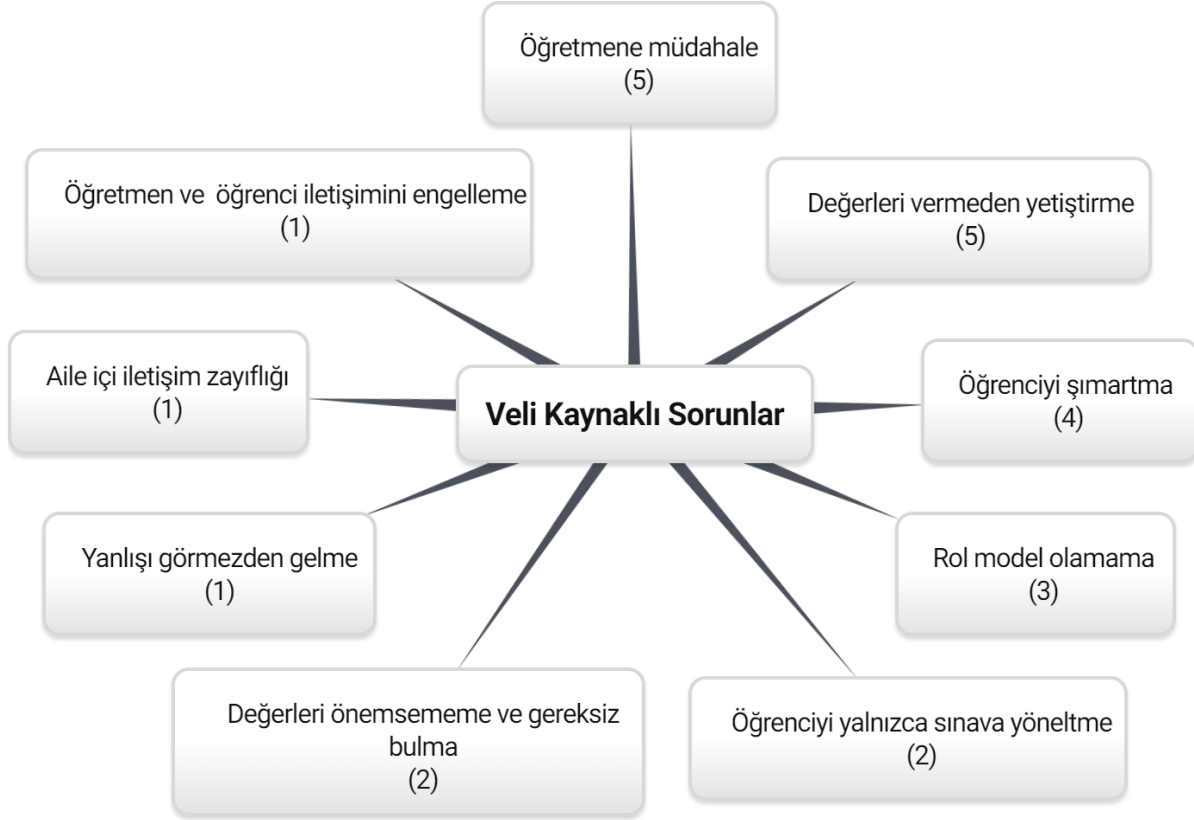
Görüldüğü gibi Ö8, öğrencilerin kazandığı değerler yerine netleriyle değerlendirilmesinin yanlışlığına dikkat çekmektedir. Öğretmen kaynaklı sorunlardan sonra öğrenci kaynaklı sorunlar incelenmiş ve Şekil 9’da sunulmuştur:

Şekil 9. Öğrenci kaynaklı sorunlar

Şekil 9'a göre, değerler eğitimi sırasında karşılaşılan öğrenci kaynaklı en önemli sorun, onların değerleri bilip uygulamaması veya ona uygun davranmamasıdır. Bu sorunun dışında sorumluluk almaktan kaçma, öğrenci ilgisizliği, uygun olmayan arkadaş çevresi, yalnızca sınava odaklanma, sanal dünyaya bağımlılık, jenerasyonun bozulması ve bireyselleşmenin artması gibi öğrenci kaynaklı çeşitli sorunlar görülmektedir. Sanal dünya bağımlılığı ve bireyselleşmenin artmasının değerler eğitimine zarar verdiğini düşünen Ö16, bu durumu şöyle yorumlamıştır: “*Öğrencinin daha çok bilgisayarla zaman geçirmesi ve değerler eğitimden daha çok uzaklaştığını görüyoruz çünkü bireyselleşmeye doğru bir adım var artık. Her şeyi tek başına yapabilen bir toplum var ve dayanışma tam olmadığı içinde değerler eğitimini tam olarak veremiyorsunuz.*”

Alıntıda yansıtıldığı gibi, sanal dünyada yaşayan öğrenciler, gerçek yaşamla bağını koparmakta, bireysel bir yaşam tarzı benimsemektedir. Bu da değerleri kazandırmayı zorlaştırmaktadır. Öğrenci kaynaklı sorunlardan sonra veli kaynaklı sorunlar incelenmiş ve Şekil 10'de sunulmuştur:

Şekil 10. Veli kaynaklı sorunlar

Şekil 10'a göre; değerler eğitiminde veli kaynaklı karşılaşılan sorunların başında öğretmenlerin faaliyetlerine velilerin müdahale etmesi gelmektedir. Özellikle özel okullarda veya yüksek gelirli bölgelerdeki okullarda ortaya çıkan bu sorun, öğretmeni yıpratmakta ve okulun değerleri doğru bir şekilde vermesini engellemektedir. Ö3, velilerin kendilerini değerler eğitimini nasıl sekteye uğrattıklarını şöyle açıklamıştır:

Veliler çok büyük sorun, aslına bakarsanız her konuda. Siz burada bir şeyleri doğru yapmaya çalışıyorsunuz ama veliler sürekli müdahale edebiliyorlar. Her şeyin arkasında bir art niyet arıyorlar, sürekli eğitime bir müdahale etme durumu var. Her şeye karışıyorlar, her şey için şikâyet ediyorlar, her şey için idareye gelip sizi şikâyet edebiliyorlar.

Ayrıca veli müdahalesine de okul yönetiminin izin vermesinden dolayı önünün alınamadığı dile getirilmiştir. Bunların dışında ailelerin “özgüvenli” veya “şımarık” çocuk yetiştirmeyi birbirine karıştırdıklarını düşünen öğretmenlerden Ö12, tecrübelerini şu şekilde paylaşmıştır: “*Velinin bence en büyük hatası şu: Özgüven ile şımarıklık arasında çok ince bir çizgi var. Maalesef bu çocuklara fazla özgüven verdiğini sanıyorlar ama bu tamamen değerlerin yok olmasına yol açıyor.*”

Öte yandan öğretmenler; değerler eğitimi sürecinde rol model olamama, öğrenciyi yalnızca sınavlara yöneltme, değeri önemsememe ve gereksiz bulma, öğrencinin yanlışını görmezden gelme, aile içi iletişim zayıflığı, öğretmen ve öğrenci iletişimini engelleme gibi çeşitli veli kaynaklı sorunlara vurgu yapmışlardır.

Karşılaşılan sorunlarla ilgili bulgular, sınav odaklı bakışın değerler eğitimine zarar verdiğini ve onu geri plana attığını göstermektedir. Bu sorun, aslında tek boyutlu değil, eğitimin tüm paydaşlarının (sistem, öğretmen, öğrenci ve veli) ortak ürünüdür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili tecrübelerinin ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İlk araştırma sorusuna ilişkin sonuçlar, sosyal bilgiler öğretmenlerinin “değer” kavramının toplumsal, bireysel ve evrensel boyutlarına atıf yaptığını göstermektedir. Toplumsal boyutta değer toplumu oluşturan, birlikte tutan ve gelecek nesillere aktarılması gereken kültürel ve sosyal bilgi birikimi olduğu vurgulanmıştır. Bu sonuçlar, Yazar, Özekinci ve Lala'nın (2017) çalışmasının sonuçlarıyla örtüşmektedir. İlgili araştırmanın katılımcıları, değeri toplumu bir arada tutan ve toplumun devamlılığını sağlayan norm ve kurallar bütünü olarak tanımlamışlardır.

İkinci araştırma sorusu kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine kazandırmak istediği öncelikli değerlerin, önem sırasına göre vatanseverlik, saygı, dürüstlük ve adalet olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmadan farklı bir tema altında, tarih öğretmenlerine Türkiye’de birlik beraberliğin güçlenmesi ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi sürecinde gerekli ortak değerleri soran Ulusoy (2016); vatanseverlik, saygı, hoşgörü ve empati değerlerinin daha öncelikli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013) tarafından yapılan çalışmada, sınıf öğretmenlerinin vatanseverlik değerlerini öncelikli değerler arasında ilk sıraya koydukları tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere çeşitli çalışmalarda sosyal bilgiler, sınıf ve tarih öğretmenlerinin öncelikli değerlerinin vatanseverlik ve saygı olduğu görülmüştür. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin en çok vatanseverlik değerini savunmaları, onların okuttukları dersle de ilişkilendirilebilir. Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerine yaşadıkları yerin coğrafi, tarihi, kültürel ve sosyolojik özellikleri öğretilir. Ancak bu sonuçtan bütün sosyal bilgiler öğretmenlerinin en çok vatanseverlik değerini önemsediklerini söylemek mümkün değildir. Bunun gerekçesini Ünlü ve Kaşkaya'nın (2018) çalışması açıklamaktadır. İlgili çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenleri, okulda öncelikli öğretilecek değer sıralamasında adalet, dürüstlük ve sevgi değerlerini ön plana çıkarmışlardır. Bu sonuçların aksine Mahmood, Rizvi ve Perveen (2017) araştırmalarının sonucunda öğretmenlerin empati, alçakgönüllülük, sevecenlik, cesaret, hoşgörü ve kararlılık gibi değerlere ağırlık verdikleri ortaya çıkmıştır. Sonuçlar arasındaki bu farklılıklar, çalışmaların sosyo-kültürel özellikleri birbirinden farklı ülkelerde yapılmış olmasıyla açıklanabilir.

Üçüncü araştırma sorusuna kapsamında öğretmenlerin değerlerin öğretiminden öncelikle aileleri, sonrasında okul ve toplumu sorumlu tuttıkları görülmektedir. Ancak onların ifadelerinin ayrıntıları incelendiğinde, değer öğretiminin aile, okul ve toplumun ortak sorumluluğu olarak algılandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca öğretmenler, hem aileden hem de okuldan değerlerin kazanılmasında iyi birer rol model olmasını beklemektedir. Bu sonuçlar, Çengelci, Hancı & Karaduman (2013), Çoban (2016) ve Gürdoğan-Bayır, Çengelci-Köse & Deveci (2016), Koç (2016), Tay ve Yıldırım (2009) ve Yazar'ın (2012) çalışmalarının sonuçlarıyla uyumludur. İlgili çalışmalarda değer kazanılmasında öncelikle ailenin, ardından okulun rolüne vurgu yapılmıştır. Bu sonuçların aksine Katılmış'ın (2017) araştırmasına katılan öğretmenler, değer eğitiminin ailenin sorumluluğu olduğunu ve onlara bırakılması gerektiğini savunmuşlardır.

Dördüncü araştırma sorusuna ilişkin sonuçlar, öğretmenlerin değerler eğitiminde en çok “örneklendirme”yi (iyi örneklerle başvurma), yani telkin yaklaşımını kullandıklarını göstermektedir. Bu kapsamda öğretmenler, konuyla ilgili kendi deneyimlerinden, tarihten ve kültürel ve sosyal hayattan iyi örnekleri kullanarak değerleri telkin yoluyla kazandırmaya çalışmaktadır. Benzer bir sonuca Avustralya'da Brownlee ve diğ. (2011) tarafından yapılan bir başka çalışmada ulaşılmıştır. İlgili çalışmadaki öğretmenler, değerlerin öğretiminde rol modelleri kullandıklarını ve öğrencilerin bu iyi örneklerin davranışlarını takip etmelerini tavsiye ettiklerini dile getirmişlerdir.

Bu sonuçlar, aynı zamanda Türkiye'deki alanyazın çalışmalarıyla karşılaştırıldığında çeşitli yönlerden benzerlikler göstermektedir. Öncelikle Demirhan-İşcan (2014), Katılmış (2017), Kurtdede-Fidan (2013) ve Yaşar ve Çengelci (2012) tarafından yapılan çalışmalara katılan öğretmenlerin ve aday öğretmenlerin değerler eğitiminde daha çok “telkin” yaklaşımını kullandıkları ya da benimsediklerini tespit etmişlerdir. Balcı ve Yanpar-Yelken (2013) ise yaptığı çalışmada öğretmenlerin telkin yöntemini en etkisiz yöntem olarak gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Buna rağmen Elbir ve Bağcı (2013), değerler eğitimiyle ilgili hazırlanan tezleri incelediği çalışmalarında öğretmenlerin çok telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını tercih ettiklerini tespit etmişlerdir. Bu durum, okullarda değerler eğitiminde telkin yaklaşımının vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu sonuçların aksine öğretmenlerin örnek olay, görüş geliştirme ve drama gibi yöntem ve teknikleri kullandıkları da tespit edilmiştir. Benzer şekilde Aslan (2016), Baysal (2013) ile Yıldırım, Becerikli ve Demirel (2017), öğretmenlerin değerler eğitiminde daha çok örnek olay yöntemini tercih ettiklerini ortaya çıkarmışlardır. Bütün sonuçlar birlikte düşünüldüğünde, bu araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun hala geleneksel telkin yaklaşımını kullandıklarını göstermektedir. Buna karşın bazı öğretmenler, çağdaş değer öğretim yöntem ve tekniklerini tercih etmelerine rağmen hiçbir öğretmenin değer analizi, değer açıklama ve ahlaki ikilemlerin tartışılması gibi çağdaş yaklaşımlardan bahsetmemesi, dikkat çekicidir. Bu tablo, öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki mesleki bilgi eksikleri göstermektedir. Bu eksiklikler, öğretmenlerin değerler eğitimini plansız, informal ve öğrencilerin okuldaki günlük

davranışlarına odaklanan geçici müdahaleler şeklinde yürüttüklerine işaret etmektedir (Thornberg, 2008).

Dördüncü araştırma sorusunun ikinci bölümünde öğretmenlerin kullandığı materyaller incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar, öğretmenlerin değerler eğitimi sırasında yazılı materyallerden en çok ders kitabını, teknolojik materyallerden ise akıllı tahtayı kullandıklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu durum, akıllı tahtaların bulunmadığı okullarda ders kitabının kullanımını daha da artırmaktadır. Nitekim Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), Kurtdede-Fidan (2013) ve Yaşar ve Çengelci (2012), öğretmenlerin ders kitaplarını değerler eğitiminin temel kaynağı olarak kullandıklarını vurgulamışlardır.

Son olarak değerler eğitiminde karşılaşılan sorunlar incelenmiştir. Bu sorunlar öğretmen, öğrenci ve veli kaynaklı sorunlar olmak üzere 3 başlık altında toplanmıştır. Değerler eğitiminde karşılaşılan en büyük sorun, sınav odaklı bakış açısıdır. Öğretmenlere göre sınav odaklı bakış açısı, değerler eğitimine zarar vermekte ve onun geri plana atılmasına neden olmaktadır. Araştırma sonuçları, bu sorunun aslında tek boyutlu olmadığını, eğitimin tüm paydaşlarının (sistem, öğretmen, öğrenci ve veli) ortak ürünü olduğunu göstermektedir. Eğitim sistemi, sınav puanı gibi somut verilere dayandığı ve öğrencileri bu kriterlere göre değerlendirdiği için eğitimin diğer paydaşları olan aile, öğrenci ve öğretmenler, değerler eğitiminden çok sınav başarısına odaklanmaktadır. Bu sorunlara Katılmış (2017) tarafından yapılan araştırmada da değinilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, ailelerin ve yöneticilerin sınav başarısını daha fazla önemsedikleri için değerlerin akademik hedeflerin gölgesinde kaldığını söylemişlerdir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer önemli sorun, okulda kazandırılan değerlerin ailede ve toplumda yeterince yaşatılmamasıdır. Aile üyeleri, akrabalar ve toplum üyeleri, okulda kazandırılan değerleri desteklemediğinde değerler eğitimi telkinin ötesine geçememektedir. Yaşar ve Çengelci (2012), değerler eğitiminde yaşanan sorunların başında aile ve toplumun yeterince desteklememesinin geldiğini; Gür ve diğ. (2015) okulda verilen eğitimin aile katılımında güçlükler yaşandığı için evde devamlılığının sağlanmadığını vurgulamıştır. Bu sorunların dışında birçok farklı sorundan bahsedilmemesine rağmen sınav odaklı bakış açısının değişmesinin ve aile desteğinin sağlanmasının, değerler eğitiminin başarısında önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ortaya çıkan bu sorunlara çözüm niteliğinde, hem Meydan ve Bahçe (2008) hem de DeNobile (2014) tarafından yapılan çalışmalarda, değerler eğitiminin geleceğe yönelik sağlam yatırım olabilmesi için aile, okul ve toplum (çevre) arasındaki ilişkilerin ve iş birliğinin güçlü olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre Millî Eğitim Bakanlığı'na, araştırmacılara ve öğretmenlere birtakım öneriler sunulabilir. Öncelikle Millî Eğitim Bakanlığı, değerler eğitimi konusunda öğretmenleri desteklemelidir. Bunun için öğretmenlerin beklentilerini karşılayacak kitaplar hazırlamalı ve öğretmenlere değerler eğitimi konusunda çeşitli teşvikler sunmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin değerler eğitimine daha fazla önem vermesi, aileleri ve öğrencileri sürecin içerisine dâhil edecek etkinlikler planlamalıdır. Bunları yaparken bile en iyi rol model olarak

değerleri temsil etmelidir. Bu konuda araştırma yapacak kişiler ise değerler eğitimi problemlerinin çözümüne odaklanabilirler. Bu konuda velilerin değerler eğitiminden beklentileri belirlendikten sonra okul-iş birliğini artıracak olanaklar geliştirilebilir.

ETİK BEYAN: “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Okulda Değerler Eğitimi: Bir Olgubilim Çalışması*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Kurulunun” hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğum Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirilme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.”

Kaynakça

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A. & Tarman, B. (2013). Değerler: kim ne kadar değer veriyor? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 191-206.
- Aktepe, V. & Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384.
- Aslan, S. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 7(25), 203-227.
- Ata, B. (2015). Sosyal bilgiler öğretim programı. C. Öztürk. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi, demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (ss. 33-47). Ankara: Pegem Akedemi Yayınları.
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal değerler ve gençlik*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bacanlı, H. (2017). *Değer bilinçlendirme yaklaşımı*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Balcı, F. A., & Yanpar-Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1). 195-213.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

- Berkowitz, M. W. (2011). What works in values education? *International Journal of Educational Research*, 50(3), 153-158.
- Brownlee, J. M., Edwards, A., Berthelsen, D. C., & Boulton-Lewis, G. M. (2011). Self-authorship in child care student teachers. J. M. Brownlee, G. Schraw & D. C. Berthelsen. (Eds.) *Personal epistemology and teaching education* içinde (ss. 68-83). New York, N.Y: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Coşkun, D. (2014). Değerler eğitimi. S. İnan. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimine giriş, kavramlar, yaklaşımlar, ilkeler* içinde (ss. 111-128). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çalışkan, H., & Öntaş, T. (2018). Biyografilerle değerler eğitimi. H. Çalışkan, & T. Öntaş. (Ed.), *Değerlerimizle değerliyiz: Biyografilerle değerler eğitimi, etkinlik kitabı* içinde (ss. 1-17). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çelikkaya, T., & Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni sosyal bilgiler programında 4. ve 5. sınıfta kazandırılması hedeflenen değerlere ilişkin kazanımların içeriğe yansımaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(36), 7-38.
- Çengelci, T., Hancı, B., & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Çoban, O. (2016). *Sokratik sorgulama yöntemi ile sorumluluk değerinin öğretimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Demir, S. B. (2016). Sosyal bilgiler eğitimi ve vatandaşlık bilgisi. S. B. Demir. (Ed.), *Vatandaşlık bilgisi* içinde (ss. 1-11). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2006). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilimler hakkındaki görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(1), 161-172.
- Demirhan-İşcan, D. (2014). Öğretmen adaylarının değerler eğitimindeki tercihleri. *İlköğretim Online*, 13(4), 1203-1222.
- DeNobile, J. (2014). Values education: what, how, why and what next? *Journal of Ethnic Minorities Research*, 8(1), 30-33.
- Dinç, E., & Üztemur, S. (2016). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(3), 974-988.

- Doğanay, A. (2015). Değerler eğitimi. C. Öztürk. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi, demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (ss. 225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Elbir, B., & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(1), 1321-1333.
- Ersoy, F., & Şahin, T. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1535-1558.
- Ferreira, C., & Schulze, S. (2014). Teachers' experience of the implementation of values in education in schools: "Mind the gap". *South African Journal of Education*, 34(1), 1-13.
- Fisher, R. (2005). Philosophy for children: How philosophical enquiry can foster values education in schools. R. Gardner, J. Cairns, & D. Lawton. (Eds.), *Education for values: Morals, ethics and citizenship in contemporary teaching içinde* (ss. 49-66). United States: Kogan Page.
- Freakley, M., Burgh, G., & MacSporran, L. T. (2008). *Values education in schools: A resource book for student*. Camberwell Victoria: Acer Press.
- Gür, Ç., Koçak, N., Şirin, N., Şafak, M., & Demircan, A. (2015). İlköğretim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri ve karşılaştıkları güçlüklerin incelenmesi: Ankara örneği. *Asya Öğretim Dergisi*, 3(1), 78-91.
- Gürdoğan-Bayır, Ö., Çengelci-Köse, T., & Deveci, H. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarına göre ilkokullarda değer eğitimi. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 17(3), 317-339.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge journal of education*, 30(2), 169-202.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Katılmış, A. (2017). Values education as perceived by social studies teachers in objective and practice dimensions. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(4), 1231-1254.
- Katılmış, A., & Balcı, A. (2017). Coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (35), 1-12.
- Kılıçoğlu, G. (2015). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (ss. 3-16). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Koç, S. (2016). Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 377-396.
- Kurtdede-Fidan, N. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi: Nitel bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(3), 361-388.
- Kuş, Z., Merey, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Mahmood, M., Rizvi, S. A., & Perveen, U. (2017). Value related practices used by teacher educators at a public university, Islamabad. *Journal of Education and Educational Development*, 4(2), 301-320.
- Meydan, A., & Bahçe, A. (2010). Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 1(1), 20-37.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: TTKB.
- Özer, M. (2014). *Öyküler, karikatürler, güzel sözler, 10 numara yazılarla değerler eğitimi*. Ankara: Berikan Ofset Matbaa.
- Print, M. (2009). Teaching about political and social values. L. J. Saha, & A. G. Dworkin. (Eds). *International handbook of research on teachers and teaching* içinde (ss. 1001-1014). Boston, MA: Springer Science & Business Media.
- Sağlam, H. İ. (2017). *Bir değer ve eğitim merkezi olarak aile*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sezer, A., & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39.
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* (Çev. Ed. Erkan Dinç). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şam, E. A. (2015). Değerler eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Educational Science*, 3(4), 47-63.
- Şeker, M. & Bulduklu, Y. (2018). Neden kurumlarda değerler? M. Şeker, Y. Bulduklu, & B. Dilmaç. (Ed.), *Kurumlarda değerler* içinde (ss. 5-12). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

- Şimşek, A. (2014). Araştırma modelleri. A. Şimşek. (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde* (ss. 80-107). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tabak, S., & Yaylak, E. (2020). The place of root values in social studies textbook. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 5(8), 1-51.
- Tay, B. (2009). Prospective teachers' views concerning the values to teach in the course of social sciences. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1187-1191.
- Tay, B., & Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice*, 9(3), 1499-1542.
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1791-1798.
- Tonga, D. (2017). Rol model olarak sosyal bilgiler öğretmeni. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 17-30.
- Topkaya, Y., & Tokcan, H. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programının belirlediği değerlerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına yansıma düzeylerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 33-43.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2019). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 12.04.2019 tarihinde <http://sozluk.gov.tr/> adlı siteden alınmıştır.
- Ulusoy, K. (2016). Tarih öğretmenlerine göre Türkiye'de birlik beraberliğin güçlenmesi ve uzlaş kültürünün geliştirilmesi sürecinde gerekli ortak değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), 103-126.
- Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2016). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pagem Akademi Yayınları.
- Ünlü, İ., & Kaşkaya, A. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2656-2679.
- Yaşar, Ş., & Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 1-23.
- Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(1), 61-68
- Yazar, T., Özekinci, B., & Lala, Ö. (2017). Öğretmen ve okul yöneticilerinin değerler eğitimi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 245-269.

Yel, S., & Aladağ, S. (2015). Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 119-150). Ankara: Pagem Akademi Yayınları.

Yıldırım, S. G., Becerikli, S., & Demirel, M. (2017). Farklı bakış açılarına göre sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi. *İlköğretim Online Dergisi*, 16(4), 1575-1588.

Extended Abstract

Introduction

Values education, which covers in-school and out-of-school practices, includes basic concepts such as moral development, critical thinking, and critical pedagogy. In this process, families, schools, and teachers have certain influences, responsibilities, and duties. Based on these features, various approaches and methods have been developed to provide values education. In the teaching of values associated with all branches of social sciences, more responsibility is assigned to the social studies course which teaches secondary school students by reducing the information produced by social sciences. Especially, the values to be taught starting from the 2005 Social Studies Curriculum were shown in detail according to the grade levels, methods and activity suggestions to be used in value teaching were included. After values education has become an important part of the social studies courses as of 2005, it has been widely discussed with its different dimensions in various studies in Turkey and in the world. The place and importance of values education in social studies courses have been emphasized in these studies.

Purpose

The purpose of the research, which was designed after the existing studies were examined, is to analyze the experiences and opinions of social studies teachers regarding values education in social studies courses.

Method

The phenomenological design, which is one of the qualitative research methods, was used since social studies teachers' experiences and perceptions regarding values education were examined in this research. The study group of the research consists of 16 social studies teachers (10 males, 6 females) teaching at various secondary schools in the central districts of Antalya. The collection of the data was performed by using the semi-structured interview form prepared by the researchers. The interview form consists of two sections and nine open-ended questions. The data transcribed with Microsoft Word program were subjected to content analysis.

Results, Discussion, and Conclusion

In this research, the experiences and opinions of social studies teachers regarding values education were analyzed and evaluated. The results related to the first research question reveal

that social studies teachers explain the concept of "value" by referring to its social, individual and universal dimensions. These results are compatible with the results of Yazar, Özekinci and Lala's (2017) study. The participants of the relevant study defined the concept of value as a set of norms and rules that hold the society together and ensure the continuity of society.

Within the scope of the second research question, it was concluded that the primary values that social studies teachers wanted to teach their students were patriotism, respect, honesty, and justice. In various studies, the results supporting this situation were obtained and it was observed that the primary values of social studies, classroom, and history teachers were patriotism and respect. In the study conducted by Acun, Yücel, Önder, and Acun (2013), it was determined that classroom teachers placed the values of patriotism in the first rank among the primary values.

In accordance with the results of the third research question, it is observed that social studies teachers hold particularly families and then school and society responsible for teaching values. Furthermore, social studies teachers regard value teaching as a common responsibility of families, schools, and societies. In contrast to the results obtained in the research, the teachers who participated in the study of Katılmış (2017) argued that value education is the responsibility of the family and should be left to them.

The results related to the fourth research question put forward that social studies teachers mostly use inculcation approach in values education. These results also show similarities in various aspects when compared with the literature studies in Turkey. It was detected that the teachers and teacher candidates participating in the studies conducted by Yaşar and Çengelci (2012), Kurtdele-Fidan (2013), Demirhan-İşcan (2014) and Katılmış (2017) mostly adopted the "inculcation" approach in values education. In the second section of the fourth research question, the materials used by social studies teachers were analyzed. The results obtained reveal that teachers mostly used coursebooks from the written materials and smartboard from the technological materials during values education.

Finally, the problems faced in values education were analyzed. These problems were gathered under three titles like teacher, student, and parent-induced problems. According to social studies teachers, the biggest teacher-induced problem is that some teachers do not behave sensitively and contribute to the process in values education, the most important student-induced problem is the availability of the student's knowledge about values but not applying them and the parent-induced problem is the intervention to the teacher. Apart from these, one of the biggest problems encountered in values education is the exam-focused perspective.